

ESKİ MİSİR'DA TOPRAK MÜLKİYETİ VE KADASTRO HİZMETİ

Hüseyin ÖKSÜZ *

ÖZET

İlk çapamı en ileri uygarlıklarındaki birisi olan eski Mısır'da; Kadastro hizmetine *büyük* önem serildiği, krallık senelerinin kadastro yassımı ile anıldığı ölçme katiplerinin heykellerinin yapıldığı,

Toplumsal yapı ve toprak - insan ilişkilerine bağlı olarak, toprak mülkiyetinde çeşitli düzenlemelerin yapıldığı bu dönemde; ölçme bilgisi büyük ilerleme göstermiş, taşınmazların ölçümleri yapılarak, yüzölçümleri hesaplanmış ve planlan düzenlenerek kayıtlara geçirilmiştir.

I. Giriş

Bilineceği üzere, dergimizin (58-59) sayısında; "Mezapotamya Uygarlıklarında Toprak Mülkiyeti ve Kadastro Hizmeti'ni betimleyerek, ilk çağların kadastro hizmetini tam anlayabilmek için bu çağın en ileri uygarlıklarından biri olan eski Mısır uygarlığının da bu yönüyle incelenmesi gerektiğini belirtmiştik.

Bu yazımızda da; Gezici topluluklar halinde yaşayan kabilelerden bir kısmının, Nil nehrinin suladığı bu verimli topraklara yerleşmeleri ve bu bölgede kurulan 30 kral sülalesinin saltanat sürdüğü 3000 yıllık eski Mısır uygarlığı incelenmiştir.

Mısır tarihi ara dönemler hariç, Tinitli Krallar Devri (İ.Ö. 3000 -2575) Eski Krallık-. (İ.Ö. 2275 - 2040), Orta Krallık (İ.Ö. 2040 - 1550) Yeni Krallık (İ.Ö. 1550 - 333) dönemleri olarak tarihsel bir sıra içerisinde ele alınarak bu dönemlere ilişkin toprak mülkiyeti, toprak-insan ilişkileri ve kadastro hizmeti açıklanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, Onbeşinci yüzyıldan bu yana, özellikle son yüzyılda yapılan araştırma ve kazılar sonucu ortaya çıkan ve yayınlanan belge ve bilgilerden temin edilebilen örnekler ait olduğu tarihsel bölümler arasına alınmıştır.

2. Yerleşik Topluma* Geçiş

Yazılı tarih öncesinde, gereksinmelerini karşılamak ereğiyle

"*MüfettiTm^^-----"-----"

uzun yüzyıllar av peşinde koşan insanların, çevresel değişikliklerle birlikte yaşamaları da değişiyordu. Sürülerini otlatacak iyi bir otlak bulan topluluklar burada kalmakta ertesi yıl iyi otlak bulmak amacıyla yine buraya gelmektedirler. Sürülerini beslemek için verimli otlaklarda belirli bir süre konaklayan topluluklar bitkileri yaktıktan sonra tekrar filizlendiğini görmüşlerdir. Bunun üzerine bitki ve ağaç dikerek yetiştirmeye başlamışlardır. Zamanla arpa, buğday gibi ürünleri ekip biçmeye başlayan bu insanlar ellerindeki ilkel üretim araçlarına uygun az zahmetle çiftçilik yapabilecek topluluklar aramaya başlamışlardır.

Tarıma ve hayvancılığa elverişli toprak ve iklim bulabilmek için oradan oraya yapılan bu göçler sırasında verimli topraklara zamanında ulaşan grupların buraya yerleştikleri ve ileri uygarlıklar kurdukları görülmektedir.

Bu gezici grupların ilk yerleştiği yerlerden birisi, ülkemizin Doğu Anadolu dağlarından çıkan Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan, arpa ve buğdayın tarıma gerek kalmadan yetiştiği "Merapotamya" denilen bölgedir.

Diğer bir bölge ise, Nil nehrinin hayat verdiği deltadır. Buraya yerleşen ve Mısır halkını oluşturan gruplar, toptan ve belirli bir zamanda bu vadiye gelmemişlerdir. Çeşitli zamanlarda birbirini takip ederek çeşitli yollardan gelmişlerdir. Bunlardan Orta Asya'dan çıkarak Arabistan'ın batısını takip ederek Somali ve Habeşistan'ı geçerek buraya yerleşenlerin olduğu gibi Arabistan'ın batısından geçerek Sina çölü yoluyla buraya gelenlerin olduğu yolunda görüşler bulunmaktadır.

Göçebe kabileler halinde gezen bu toplulukları Nil vadisine çeken neydi? Şimdi kısaca bundan söz edelim.

3. Mısır ve Nil

İlkel üretim araçlarıyla arpa, buğday yetiştirmeye çalışan göçebe topluluklar halinde gezen kabileleri buraya çeken ve 3000 yıllık eski Mısır uygarlığını yaratan güç, Nil nehridir. 6500 Km. uzunluğundaki bu nehrin suladığı 25 Km. genişliğindeki bu vaha olmasaydı, Mısır denilen bölge kendisini saran kum çölünden başka bir şey olamazdı.

Nil Mısır için yaşamsal önem taşımaktadır. Buradaki yaşam ve üretimin candamarı Nü'dür. Herodot'un Mısır rahiplerine atfen naklettiği gibi "Mısır, Nil'in bir armağanıdır»" Diğer deyimle Mısır'ın toprağı, suyu Nü'den ibarettir. Nil nehri taşmadığı zaman derhal kıtlık başlar. Böyle zamanlarda insan yiyecek ot kökü bile

bulamaz. Örneğin; İsa'dan önce 1181 tarihinde böyle bir kıtlığa tesadüf eden Bağdatlı tabip, Abdullatif şunları söylemektedir. "Küçük bir çocuğun kızartılmış olarak bir sepet içinde satıldığını, *gözümle* gördüm. İnsan eti yemeye öyle alışmıştı ki, bununla alalade beslenen, hatta zahire gibi bunu alıp saklayan adamlar Fardı. İnsan etinden türlü yemekler yapıliyordu ve Mısır'ın bundan kurtulan hiç bir parçası yoktur.'MD

Kıtlık senelerindeki bu acı olaylara karşılık Nil nehri genellikle, temmuz aylarında taşmakta ve kasım ayma kadar tüm vadiye dağılmaktadır. Kasım ayından itibaren nehir beraberinde getirdiği, kırmızı ve ince bereketli toprak örtüsünü bırakıp yatağına çekilmektedir. Nehrin mevsime göre taşması sayesinde delta verimli toprağını korumakta, yağmurun yokluğunu giderecek nemliliği sağlamaktadır. Ve dolayısıyla bu vadide arpa, buğday gibi ürünler tarıma gerek kalmadan yetiştirilmektedir.

İnsanlar burada alıkoymak için başta Nü nehri olmak üzere toprak, iklim ve coğrafi koşullar sanki el birliği halindeydi. İnsan un-suruda bu yapıdan yararlanmasını bilmiş ve bu topraklar üzerindeki Eski Mısır uygarlığını yaratmıştır. Şimdi de konumuz açısından bu uygarlığı inceleyelim.

4. Tinitî Krallar Devri (İ.Ö.3Ö00 - 3575)

Yontma Taş Devrinde Göçebe Avcı olan Mısır halkı, Nil vadisinin kıyılarındaki ormanlarda dağınık halde yapıyorlardı. Nehir sulan çekildikçe göçebe halk suyu takip ederek daha aşağılara inmişlerdir. Ziraatla geçinen bu insanlar toprağa bağlanarak ilk köyleri kurmuşlardır. İlk idari teşekküllerin çekirdeğinin kurulduğu bu dönemde, ülke toprakları bölünmüş ve her klan belirli yerlere yerleşmiştir. Köyler zamanla bir araya gelerek eyaletleri (Nom) oluşturmuşlardır. Her nom bir merkez ve onun çevresindeki araziden oluşmakta ve büyüklükleri 30-40 km. geçmemekteydi.

Tinitler devrinden itibaren Mısır'da bir ziraat hayatı başlamış ve krallık yönetimi tarım ve toprak işlerini ilk zamanlardan itibaren ele almıştır. Krallık Mısır arazisinin büyük bir kısmına sahip olup bunları krallık adına işletir. Bunun yanında menfurlara aylık karşılığı verilen arazilerde bulunmaktadır. Kral tarafından verilen bu araziden şahıslara mülk olarak verilenler yanında babadan oğula intikal etmekle birlikte sadece kullanım hakfafun tanındığı arazide bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemde özel mülk olarak etrafı duvarlarla çevrilmiş bahçeler bulunmaktadır.

Mısır'ın birinci ve ikinci sülale dönemini kapsayan^bu devrenin ÜfOîZTnZYusuf ZİyzTözer, Mısır *fa^XTK^y^im^i^l^3^sA:5r~::~*"

birinci sülale dönemine ait yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak; Daha sonra yazılan yazılarda, Mısır soyunu kuranın "Meaes" olduğu veya Mısır birliğinin kurulmasında bu kişinin önemli görevler yaptığına dair bilgiler bulunmaktadır.

Bu dönemde, Menes'ten itibaren bir vezirin varlığı kabul ediliyorsa, buna daha sonraki vezirler mahiyetinde olmadığı sanılmaktadır. Kral'ın iki yardımcısı bulunmaktadır. Bunlardan birisi kuzeyin (kırmızı ev) diğeri ise güneyin (beyaz ev) temsilcisidir. Fakat, bazan bu iki unvan bir kişide toplanmaktadır. Merkezde krallığın bir arşivi bulunmaktadır. Bu varlığını 5. sülale zamanında yazılmış olan kayıtlar "belirtmektedir, ayrıca krallar ilk devirlerden itibaren yıllık önemli olayları yazılı kayıtlara geçirmeyi adet haline getirmişlerdir.

Birinci sülale zamanındaki merkezi hükümet teşkilatı ikinci sülale zamanında daha da genişletilerek yeni memuriyetler ilave edilmiştir. Merkezi hükümet teşkilatı yanında krallık merkezine tabi olan eyaletlerde bazı görevler verilmiştir. Bunlar ise ziraat işlerinin verimli olabilmesi için su tanzimi ve kanalların yapım işleridir. Nom reislerine "Ae-mer" unvanı verilmiştir. Bunun anlamı "**kanalların açılmasına** memur" olan demektir. Bunların birinci derecede ki görevi topraktan yeterince yararlanmayı temin etmek dolayısıyla toplumun refahını sağlamak ve krallığın hazinesine daha fazla servet kazandırmaktır. (2)

Mısır'da iki tacın birleştiği sulh ve sükunun sağlandığı ikinci sülale zamanında, memleketin tüm taşınmaz mallarının iki senede bir yazım ve yoklamasının yapılmasına başlanmıştır. Buna "tenut" (tanıt) deniyordu. Krallar buna, o kadar önem veriyorlardı ki krallık seneleri birinci, ikinci, üçüncü tenut şeklinde tayin ediliyordu. Bu yazımların mülkiyet tesbiti ve vergiye esas tutulmuş olmasına şüphe yoktur. (S) Bu yazımların yapılmış olması bu dönemde merkezi hükümet teşkilatına bağlı olarak bir kadastro yazım teşkilatının bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Kadastro yazımlarıyla birlikte bu dönemde, hayvan, altın gibi menkul mallarında sayımlarının yapılması özel mülkiyetin daha ilk devrelerinden itibaren var olduğunu göstermektedir. Fakat, kralliyet güç kazandıkça küçük toprak sahipleri zamanla ortadan kalkmıştır,

Kişilere ait özel mülkiyetin yanında kralın özel arazileri, tarlaları, bağları bulunmaktadır. Bunları kral adına "Nent Kherau" (kuvvetli bağırın) denilen memurlar idare ederdi. Bu görevli gerek me-

murlar gerekse vergi mükellefleri tarafından getirilen ürünün miktarını belirler ve ilan ederdi. (4)

Tinitler dönemine ait yazılı belgelerin yetersizliği nedeniyle, bu devreye ilişkin gerek devlet teşkilatı gerekse arazi yazımı hakkında açıklayıcı bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, bundan sonra kurulan medeniye ait idari teşkilatın temelleri bu devirde atılmıştır.

S. Eski KraUsk (İÖ. 2575-2040)

Bu dönemde, Mısır devletinin üçüncü ve dördüncü salalelerinin hükümdarları mutlak bir idare sistemi kurmuşlardır. Kralın hükümet teşkilatını nasıl idare ettiğine ait açıklayıcı bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, bununla beraber Tinitler devrine göre daha fazla bilgi bulunmaktadır.

Merkezi idarede, vezir bütün hükümetin başıdır. En önemli işler onun bürosundan geçmektedir. Vezire yardımcı olan ve onun emirlerini diğerlerine götürecektir şefler bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda eyaletlerden gelen raporları vezire ulaştırmaktadırlar. Önemli kayıtların saklandığı Krallık arşivinin muhafazası ile görevli olan vezir, aynı zamanda hazine ve ziraat işlerini de yürütmektedir. Hazine ve Ziraat nazırlıkları büyük önem taşımaktadır. Çünkü, tüm memleketin yetiştirdiği zahire ve bahçe mahsûlünün bir kısmı vergi olarak ambarlarda toplanmakta buda devletin hazinesini teşkil etmektedir. Merkezin dışında ayrıca eyaletlerde de ambarlar bulunmaktadır.

Merkezi idarede, vezir bütün hükümetin başıdır. En önemli işler onun bürosundan geçmektedir. Vezire yardımcı olan ve onun emirlerini diğerlerine götürecektir şefler bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda eyaletlerden gelen raporları vezire ulaştırmaktadırlar. Önemli kayıtların saklandığı Krallık arşivinin muhafazası ile görevli olan vezir, aynı zamanda hazine ve ziraat işlerini de yürütmektedir. Hazine ve Ziraat Nazırlıkları, büyük önem taşımaktadır. Çünkü, tüm memleketin yetiştirdiği zahire ve bahçe mahsûlünün bir kısmı vergi olarak ambarlarda toplanmakta bu da devletin hazinesini teşkil etmektedir. Merkezin dışında ayrıca eyaletlerde de ambarlar bulunmaktadır.

Bu dönemde memur sayısı çok fazlalaştı. İşin yönetiminden sorumlu şeflerin yanında çok sayıda katip bulunmaktadır. Hükümet

(2)Prof.Dr. Afet İnan, eski Mısır Tarih ve Medeniyet, TTK. Yayını, Ankara 1956 s. 160

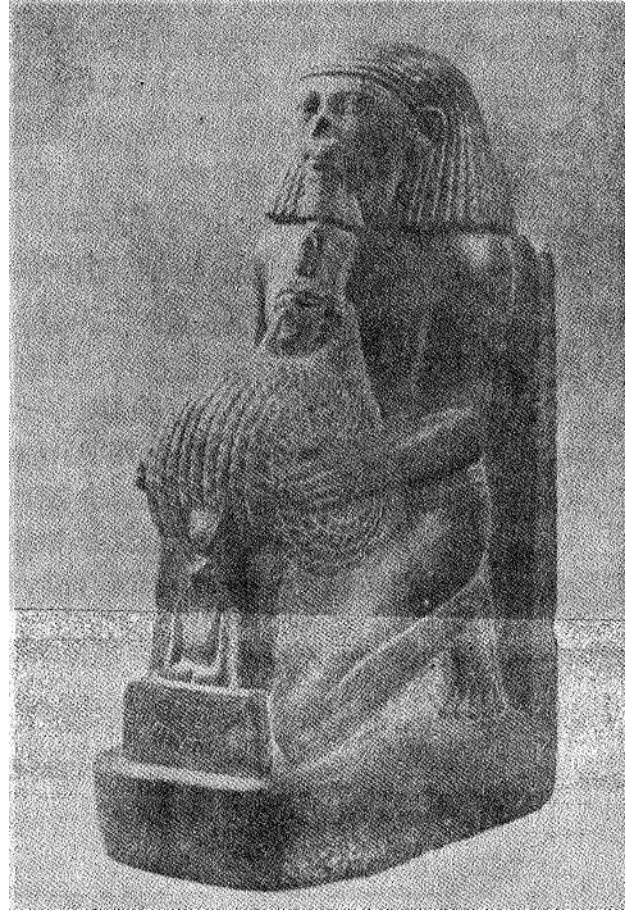
(3)Özer, age. s.99

(4)Özer, age. s.99

işleri ip!BŞe katiplerin gördükleri •■ işler önemli sayılmakta ve gördükleri işlere göre kendilerine unvanlar verilmektedir. Bu görevlerde bir bölümü babadan ogula geçmektedir. Kadastro hizmetinde çalışanlara bu dönemde, ne unvan verildiği bilinmemekle birlikte, kadastro katiplerinin heykellerinin yapıldığı ve bu hizmete önem verildiği yapılan kazılar sonucu elde edilen buluntulardan anlaşılmaktadır.

■Bu döneme ait bir ölçmecinin heykeli Resim : 1 de görülmektedir. {§} Tinttlgr "dönemini âitVârazi : yazırnmın ne şekilde yapıldığına Üişlcin\ .eİ||3. |zde""yeterli bilgi.bülünrnamakla beraber, Eski krallık dönemiife, . . arazilerin sadece yazımının yapılmadığı, sınırlarında ölçüldüğünü görmekteyiz. Bunun için de arazi sınırlarınjn ölçülmesinde resim de de görüldüğü üzere palmiye yapraklarıildi|ii yapıtlâii îp tllf|anİ'toİİtnılmaktadır, Yapılan bu ölçüm •Sonrası teşbit •^pîî^ö;•arazininyaiiiiil'sonuçlarının tablet veya bu iş ■iç|In^öie^^^ geçirilerek arşivlerde sak-

. ^allilîîi^îü'■', %ownjtnk&x.t.';:î^rşl." ■haz!ieş||îî'.';en:ö4ethli . \$OB," kayriâı; ;,fi|n., ' arazi'; yergisine... 'de esas,' t||ümuŞtur." (Jüntü; Mısır'da: 'îjiûçük; ayrıcalıslâr' ; dışın:d.a * Wâzinii" 'tnü tkiyfetü" Kraİ'a ait ölüp kişüere anöâl: ^İr'a#t' 'î&<- et'mV:e'>' ■■ -■hakk*; ■'tanınmıştır. :-'6untin' ■ karşılı|a' ; topra|î. ■^|eyen^{or}ki|l) ^kaldırdığı" ■■■ürü;|firî^!belirdi^;bir ■ kısmın' /Kral hazinesine vermeye ^o- rurıltı kılınmıştır. Ayrıca , bu dönemde ülke topraklarının büyük bir kısmı hayranları beslemek için mera ^olarak tarım dışı bırakılmıştır. Bu meralar ve harman yerleri ortak mülk olarak kul- lanılmıştır. Gerek özel mülk olarak gerekse kullanım hakkına sahip olunan toprak-

Resim 1 Mısırlı ölçmecifio gerici!

lar miras yoluyla babadan oğula intikal etmektedir. Ancak; asıl mirasçı büyük oğuldur. Mirasın tamamı ya da büyük bir kısmını büyük oğul alırdı. Aile reisinin mallarını başka bir kimseye bırakma hakkı da bulunmaktadır. (6)

Taşınmaz mülkiyetin Devlete ait olduğu, halkın ise vermiş olduğu vergi karşılığı kullanım hakkına sahip olduğu bir arazi sistemi içinde Krallar kendilerine büyük harcamalar yapıyorlardı. Ve gelirler ağır ağır yetmemeye başlamıştı. Firavunlar kendi adlarına yapılan Piramitler karşılığı şehirleri Kral'a verilecek vergilerden sonsuz bağışık tutuyor,yaptırdıkları mabetlerin giderlerini karşılamak için bir kısım arazi gelirlerini de buraya tahsis ediyordu. Bu biçimde Mısır arazisinin büyük bir kısmı Piramit ve mabetlere ayrılmıştı.

Mabetlere tahsis edilen arazi üzerinden Kral vergi alamıyordu. Bu uygulama nesilden nesile devam etti. Ve Krallık hazinesini boşaltan bu uygulamadan zaman zaman dönülmek istendi fakat başarısız oldu. Böylece, mabetler ve kahinler büyük araziye sahip oldular. Krallar ise yapmakta oldukları harcamaları bu ayrıcalıklı kişilerin dışındaki halkın sırtından çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu ise, Eski Mısır'da iç karışıklıkların ve ihtilallerin çıkmasına ve Mısır'ın eski saltanatının yıkılmasına neden olmuştur.

İ.Ö. 2413-2040 yılları arasında bir ara devir yaşayan Mısır'da, Teb şehrinin yöneticileri önderliği sağlayarak yeniden kurmayı başardılar.

6. Orta Krallık (Lö. 2Ö4Ö-1550)

Onbirinci sülale ile başlayan Orta Krallık döneminde Onikinci sülaleden sonra İ.Ö. 1788 de Orta Asya'dan gelen bir kavim olan Hiksos'lar Mısır'ı istila etmişlerdir. Onyedinci sülaleye kadar olan dönemi kapsayan bu devrede Eski Mısır Krallık yönetiminde bazı değişiklikler olmuştur. Gitgide kuvvetlenen eyalet valileri merkezi yönetimin zayıflığından da faydalanarak kendilerini küçük bir Kral gibi addederek ona göre saraylar yaptırmışlar,hizmetlerinde memur çalıştırmaya ve vergi salmaya başlamışlardır. Nomlarda ki valilerin merkeze olan bağımlılığının ortadan kalkmasıyla devletin idare biçimi feodalite esnasına dayanmıştır.

Fakat; Onikinci sülalenin iktidara geçmesiyle tekrar merkezi bir yönetim sistemine geçilmiştir. Nom'lann hudutları belirlenerek bunlar merkezi yönetime tabi kılınmıştır. Bu dönemde eskiden olduğu gibi vezirin görevlerinin devam ettiği görülmektedir. Nom

(6) Server Tanilli, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş (İlkçağ I Say Yayınlan-istanbul 1984, s.85

valilerinin görevine son verildiği ve Mısır'ın delta, orta ve güney olmak üzere üç eyalete bölüdüğü sanılmaktadır.

Bu dönemde yapılan kanallarla sunulabiîen arazi miktarı çoğalmış daha çok alan tarıma açılmıştır. NÜ nehrinin taşıma durumu kontrol edilerek nehrin durumuna göre gerekli önlemler alınmak yoluyla daha çok ürün sağlanmışır. Ancak; Bu devirde tarımsal aletlerde önemli bir değişiklik olmamıştır.

Yine bu dönemde taşınmaz mal sayımı yapıldığı, miras işlerinin nasıl düzenlendiği ve bu kayıtların bir örneğinin bürolarda saklanması gerektiğine ait bilgiler bulunmaktadır. Devletin gelir ve giderleri günlük olarak kayıtlara geçirilmektedir. Giderlerin kaydedildiği bölümde uzunca memur listesinin bulunması bu dönemde çok sayıda memurun çalıştığını göstermektedir.

Kralların, Nom'larm etkinliklerini kırarak kendilerine bağlanmasından sonra bunların yararlandıkları arazide Krallık yönetimine geçmiştir. Krallık yönetimine geçen bu arazi aşar karşılığı çiftçilere tahsis edilmiştir. (7) •

Bu arazi üzerinden ne miktarda Öşür alındığı belirtilmemişse de Tevrat'ın faslında ki 47. sureye göre Teb krallığı (Onikinci sülale) döneminde araziden 1/5 oranında öşür alındığı anlaşılmaktadır. (8)

Eski Mısır'daki arazi sisteminin temelde bu devrede de değişmediğini görmekteyiz. Taşınmaz malın yine mülkiyeti ve denetimi devlete ait olup küçük ayrıcalıklar dışında kullanım hakkı zilyede tanınırdı. Kişiler devletten kendilerine verilen bu kullanım hakkını eşlerine ve çocuklarına miras olarak bırakabileceği gibi komşularına veya ailelerinden başka birine devredebiliyorlardı. Ancak; yapılan bu ferağ ve intikal karşılığında devlete bir miktar harç ve vergi ödenmekteydi.

7. Yeni Krallık (10.1550-333)

Onyedinci sülaleden otuzuncu sülaleye kadar devam eden ve 333 yılında Makedonya kralı Büyük İskender tarafından istila edilerek tarih sahnesinden silinen Eski Mısır'ın en uzun ve son dönemi olan Yeni Krallık devresinde, devlet yönetimi daha önceki dönemlere göre farklılık göstermektedir. Çünkü, bu dönemde yabancı istilalardan kurtulma uğraşı verilerek Mısır'da prensler tarafından Eski Krallık yönetimi yeniden kurulmuştur.

Bu devreye ait arkeolojik belgeler daha fazla olmakla birlikte yeterli düzeyde sistemli bir arşiv olmadığından gerek idari gerekse ka-

(7)Özer, age, s. 167

(8)Özer, age. s. 167

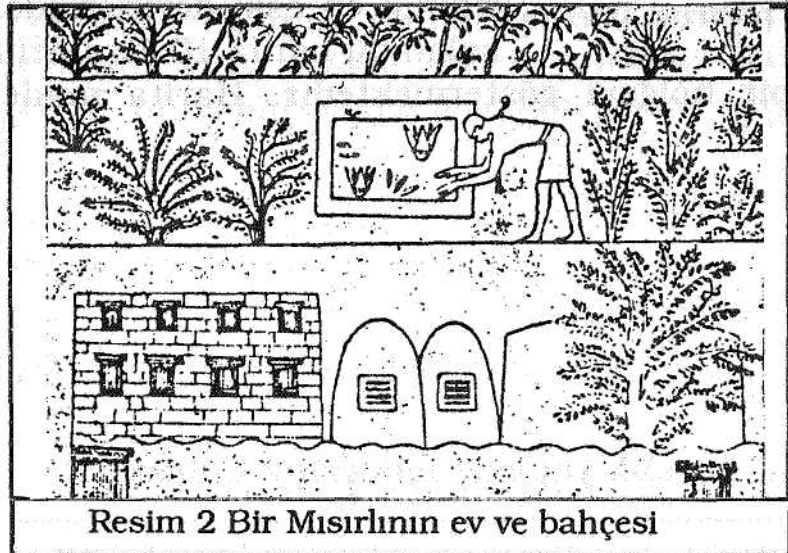

daströ hizmetine ilişkin zaman dizini içinde ayrıntılı bilgiler edinmemiz güçtür.

Yine bu dönemde Kral, Ülkenin tek ve mutlak hakimidir. Ancak; Yönetişel işlerin çoğalması arazinin genişlemesi nedeniyle Kral bu görevlerini yüksek rütbelerdeki memurlarına bırakmaya mecbur kalmıştır. Kral'dan sonra ki en yüksek rütbeli merkez örgütünün başı vezirdir. Vezirlerin en büyük görevi tarafsız davranması ve adaletli olmasıdır.

Vezirin daha önceki dönemlerde olduğu gibi merkez örgütünde hükümet işlerini ilgilendiren bütün belgeleri bir arada toplaması gerekiyordu. Bu nedenle devlet arşivinin sorumluluğunda kendisine verilmişti. Yönetişel işlerini ilgilendiren bütün belgeleri toplamak, mühürlemek ve bir sisteme göre arşivlemek, korumakta vezirin görevleri arasındaydı. Eğer bir memur tarafından bir belge incelenmesi gerekirse doğrudan doğruya vezirden izin alınması gerekiyordu. Yerine iade edilen belgenin tekrar vezirin mühürü ile konması gerekiyordu. Gizli nitelikteki belgeleri ise memurlar dahi göremezdi. (9)

Günlük işler hakkında Krala raporunu veren vezir sabah yönetişel işlerle ilgili büroların kapılarını açar ve resmi gün başlamış olurdu. Vezir ise memurlardan gelen raporları toplar ve gereken emirlerini verirdi. Vezirin emrine tabi olan eyaletlerde yönetişel örgüt önceki dönemlere göre daha farklıdır. Yeni Krallık döneminde merkezîyetçilik çok ileri gitmiştir. Bu devrede de Nom valileri vardır. Ancak; Etkinlikleri kalmamıştı. Eyalet bölümleri belirli bir arazideki köy ve şehirlerden ibarettir. Buralarda görev yapan memurlar doğrudan vezir tarafından atanır ve merkeze bağlıdır.

Resim 2 Bir Mısırlının ev ve bahçesi

Yeni Krallık döneminde, Mısır'da, tarım bir devlet işi olarak ele

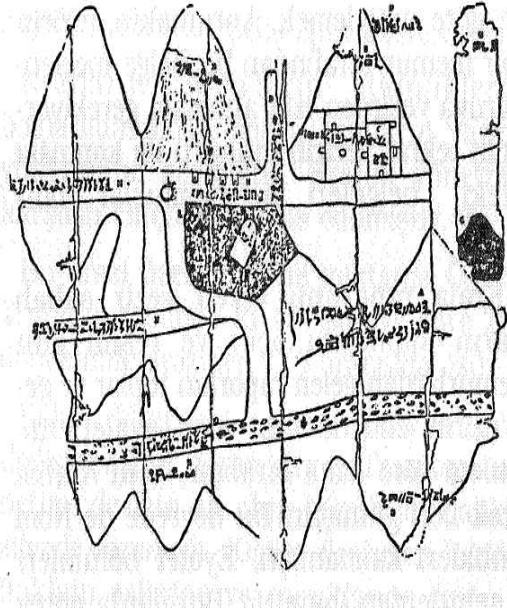
alınmış ve yeni düzenlemeler getirilerek çiftçiye kolaylıklar sağlanmıştır. Mera olan arazi sürülerek tarla haline getirilmiş bu nedenle hayvancılık gerilerken çiftçiliğin geliştiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak

---

(9) Prof. Dr. Afet inan, Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti. T.T.K. yayını s. 178

tarımsal aletlerde gelişmeler olmuştur. Bu devrede oraklar madenden yapılmaya başlanmış olup sabanlar toprağı daha iyi işlemeye uygun duruma getirilmiştir. Tarıma büyük önem verilmesi sonucu bol ürün alınması yanında, her evin etrafında güzel bahçeler, meyva ağaçları ve bağlar oluşturulmuştur. (Resim-2)

Bu dönemde de arazi mülkiyetinde bir değişikliğin olmadığını, taşınmaz malların, mülkiyeti devlete ait intifanın zilyedine belirli bir vergi karşılığı tahsis edildiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemdeki kayıtlardan, savaşta basan gösteren subay ve erlere de arazi tahsis edilmeye başlandığı görülmektedir. Kralın memurlarına da aylık karşılığı arazi verilmiştir. .

Yeni Krallık döneminde kadastro hizmetinin geliştiğini ve ilk defa Mısır'da bir haritanın yapıldığına tanık olmaktadır. Tarihi kesin olarak belirlenemeyen fakat, (İ.Ö. 1318-1299) yılları arasında yapıldığı varsayılan bu harita altın madenlerinin çıkarılıp yıkandığı yerleri göstermektedir. Papirüs üzerine yapılmış olan ve büyük bir haritanın parçası olması lazım gelen bu parça "Torino Müzesine" götürülmüştür.

Resim 3 Altın madenlerinin çıkarılıp Resim-3 te görülen Mısır tayıkandığı yeri gösteren papirüs üzerine "bininin en eski devirlerinden harita kalan bu harita 10 Kızıl deniz ve Nü arasındaki bir bölgeyi göstermektedir. Harita maden işçilerinin evlerinin olduğu yer (yerleşim merkezi), Amon mabedinin yeri, madenin çıkarıldığı ve yıkandığı yerler, gösterilmiştir. Dağlar4a altın yıkanan yerler kırmızı işaretle işaretlenmiştir. Kralın çeşmeleri ve abideside harita üzerinde belirtilmiştir. Bu harita güneye doğru yönlendirilmiştir.

Amenemope isimindeki bir Mısırlının oğluna çeşitli konularda verdiği öğütlerde;

- Kalemimi başkalarına fenalık yapmak için sakın kullanma,

(10) John Baines, Jaromir Malek, (çev. Zeynep Aruoba, Oruç Aruoba) Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2. cilt (Eski Mısır) İletişim yayınları,

- Hiç bir sının değiştirme,
- Ne ölçülerde me de tartmada **hile** yapma,
- Adil ol, zenginlerin menfcati için fakirlerim hakkını yeme ve **onlan**. iyi giyinmeniş **ofanadıûanndan** dolayı geri gönderme,
- Vergi** atarken sert davranma,

biçiminde nasihatlarda bulunması, bu kişinin oğlunun bir devlet görevlisi olduğunu, sınır ölçümleri ve vergi alınmasında yetkili bulunduğunu göstermektedir. Özellikle "Hiç bir sının **değiştirme**" ibaresinden bir kadastro yazımının yapıldığı ve buna göre hazırlanan haritalara göre arazinin sınırlarının ölçüldüğü anlaşılmaktadır.

Mısır'da sınır ölçümü büyük önem taşımaktadır. Çünkü, NÜ nehrinin suyunun alçalması ve yükselmesiyle kişilere ait arazi üzerindeki sınırlar kaybolmakta ve bozulmaktaydı. Bunları yeniden teşbit etmek gerekiyordu. Bu ise Mısırlı ölçücüler tarafından daha önceden yapılmış plan ve haritalara göre yapılmaktaydı. •

Buraya kadar bir zaman dizini içinde toprak mülkiyeti, toprak-insan ilişkileri ve kadastro hizmetini betimlemeye çalıştık. Şimdi de biraz Eski Mısır'daki ölçme bilgisinden söz edelim,

8. Eski Mısır'da ölçme Teknięi

Mısır'ın hayatının Nil'in alçalma ve yükselmesine tabi olması nedeniyle NÜ nehrinin durumunu devamlı ölçmek ve kontrol etmek gerekiyordu. Bu hesaplamalar ve arazi ölçümlerinden dolayı Mısır'da riyazi ve bendesi (matematik ve geometri) bilimleri büyük ilerleme göstermiştir. Bu dönemde arazinin alanlarının matematik hesaplamalarla bulunduğunu görmekteyiz.

Heredot geometrisinin Mısır'da başladığını ve arazi ölçüsü gereksiniminden doğmuş olduğunu söylüyor. Bunun gerçeğe uygun olduğunu yani, böyle bir kaynaktan başlayarak geometrinin Mısır'da bir büm haline geldiğini kabul edebiliriz. Mısırlılar doğal olarak kare ve dikdörtgen alanlarını doğru bir biçimde hesaplayabümekteydüer. Üçgen alanını bulmayı "üçgeni iörtgenleştirme" gibi bir deyimle ifade ediyorlardı. Genellikle üçgen şeklindeki bir arsanın yüzölçümünü bulmak için, taban yüksekliğinin yarısı ile çarpılıyordu. Fakat, bu hesaplamalara ilişkin metinler açık değildir. Bazı metinler tabanın »yüksekliğin yansı ile değil yandaki kenarlarından birisinin yarısı ile çarpıldığı kanısını uyardırmaktadır. Bazı araştırmacılar böyle bir varsayımın ileri sürmüşlersede diğer bilgiler ışığında geometri bilgilerinin Eski Mısır'da bu derece yetersiz olduğunu kabul etmek güçtür. (11)

Mısır'da Nil taşkınları dolayısıyla ölçmecilerin arazi ölçüleriyle oldukça sıkı uğraştıkları bilinmektedir. Bu arazi ölçümlerinde gerektiğinde "bölme τ ® skîeme", "dik açılı yapma" adını verebileceğimiz metodlardan kabaca ve takribi bir şekilde faydalanmış oldukları düşünülmektedir. Örneğin, ikizkenar bir üçgenin dik açılı yapmak, bunun simetrik iki yarısını bir dikdörtgen meydana gelecek şekilde yan yana getirmek ve eklemekle mümkün olmaktadır. Belirli bir geometrik şekli bir takım kısımlara ayrılıp böldükten sonra bu kısımları yeni bir şekil meydana getirecek biçimde birleştirme anlamına gelen bölme ekleme yönetimi geometride önemli bir methodur. Ve bu metod Mısır'da arazi ölçümlerinde kullanılmıştır.

Arazi ölçümlerinde çok *zaman* düzgün olmayan üçgenler ve dikdörtgenlerle karşılaşıldığı bilinmektedir. Bu gibi taşınmazların planı düzgün üçgen ve dikdörtgenlere ayrılarak alanları hesaplanabilmektedir. Yine bu dönemde, Pythagoras teoreminin yalnız 3, 4, 5 özel hali, yani kenarları 3, 4, 5 olan bir üçgenin dile üçgen olduğu biliniyor ve ölçümlerde uygulanıyordu.

Dikdörtgenin, yamuğun, bir üçgenin alanı tam ve doğru olarak hesaplayabilen eski Mısırlılar bir dairenin yüzölçümünde iyi bir yakınsama ile, (pi) sayısı için (16/9) 2 değerini (3,1604) olmak suretiyle hesaplayabiliyorlardı. Bilindiğine göre Mısır'da ölçülebilir bir nicelik olarak açı kavramı henüz mevcut bulunmuyordu. Açıya ilişkin kavram doğru parçaları aracılığıyla dik açı yoluyla ifadesini buluyordu. Kenarlar, en ile boy, taban ve dikme, köşegen, çap ve çevre hem ölçülebilen hem de ölçüde aracı olan nitelikler olarak ele alınmaktaydı.

Toprak insan ilişkilerine bağlı olarak taşınmazların belirli dönemlerde sayım ve yazımının yapılması, Nil nehrinin taşması ve alçalması sonucu sık sık arazi sınırlarının tesbit edilmesi zorunluluğu ölçme tekniğinde-yeni gelişmelere neden olmuş ve bu teknikler günümüz ölçme tekniğinin temelini oluşturmuşlardır.

9. Sonuç

İlk çağların en ileri uygarlıklarında birisi olan Eski Mısır'da; İçinde yaşanan toplumsal koşullara uygun olarak zaman içinde toprak mülkiyetinde bazı değişiklikler olmuştur. Ancak, temelde bir değişiklik olmamıştır. Ülke topraklarının çok az bir kısmı özel mülkiyete konu olmaktadır. Bunlar ise, ev ve küçük bahçe ile bağlardan oluşmaktadır. Bunun dışındaki toprakların mülkiyeti Krallığa ait olup belirli bir mükellefiyet karşılığı kullanım hakkı kişilere verilmiştir.

Kralların büyük harcamalar yaptığı gerileme dönemlerinde hazineye gelir sağlamak amacıyla bir kısım toprakların tahsisi ve gelirlerinin toplanması Nom valilerine verilmiştir. Topladıkları vergileri merkezi yönetime vermeyen eyalet valileri merkezi otoriteye karşı çıkararak bağımsız bir kral gibi yaşamaya başlamışlardır. Bu ise iç karışıklıklar ve isyanların çıkmasına sebebiyet vermiştir. Orta Krallık döneminde yeni bir düzenleme ile bu uygulamaya son verilerek merkeziyetçi bir yönetim sistemi kurulmuş ve eyalet valilerinin elindeki topraklar geri alınmıştır.

Bazı istisnalar dışında arazi mülkiyetinin devlete ait olduğu intifa hakkının zilyede tanındığı eski mısır toprak sisteminde gerek mülkiyet gerekse kullanım haklarının ölüm halinde intikali mümkündür. Ancak, miras babadan oğula geçmektedir. Muris isterse vasiyet yoluyla mirasını istediğine bırakabilmekteydi. Tapu ile alım satım işleriye sağ olanlar arasında yapılmaktaydı.

Ülkedeki tüm taşınmazların zaman zaman yazım ve yoklamaları yapılmaktadır. İlk kadastro yazımı ile ilgili bilgilere eski krallık döneminde tanık olmaktayız. Bu dönemde her iki yılda bir kadastro yazımının uygulanmasına başlanmıştır. Kadastro yazımına Krallar tarafından büyük önem verilmiş olup. Kralların saltanat yılları (tenut) denilen bir yazımlarla anılmıştır.

Nü nehrinin alçalma ve yükselmesiyle su altında kalan arazilerin sınırları kaybolmaktaydı. Bu taşınmazların yeniden sınırlarının belirlenme zorunluluğu ölçmebilgisine yeni gelişmelere neden olmuştur. Eski Mısırlılar arazilerin alanlarını gerçeğe yakın bir şekilde hesaplamayı biliyorlardı. Geliştirdikleri "dik açılı yapma" "bölme ve ekleme" gibi metodlar bu gün için kullanılmasada günümüz ölçme tekniğinin temelini oluşturmuşlardır.